

Tilbagemeldinger på Liturgikommissionens Alterbogsforslag

En foreløbig oversigt ved forsøgsperiodens udløb

Af Holger Villadsen (januar 1989)

Indledning

Betænkning nr. 1057 afgivet af Kirkeministeriets liturgiske kommission udkom i begyndelsen af 1986 og havde titlen "Forslag til Alterbog".¹ Det var meningen, at forslaget skulle kunne tages i anvendelse til forsøgsmæssig brug ved kirkeårets begyndelse, første søndag i advent 1985, men udsendelsen af betænkningen blev forsinket, sådan at man de fleste steder først kom i gang med forsøgsperioden i løbet af 1986, eller i visse tilfælde først i løbet af 1987.²

I forordet til betænkningen understreger kommissionen, at forslaget skal betragtes som en helhed, og at udvalget af læsninger og rækkefølgen af læsninger er tænkt sammen med kollekterne. Såfremt forslaget tages i brug, må man derfor følge hele forslaget eller lade det ligge. Der har iøvrigt været fri mulighed for at tage forslaget i anvendelse i en forsøgsperiode i de sogne, hvor præst og menighedsråd var enige om det.

Biskopperne har hver for sig anmodet menighedsråd og præster om at afgive en beretning om de indvundne erfaringer med brugen af alterbogsforslaget og liturgikommissionens ritualforslag. I de fleste stifter blev der indkaldt indberetninger og udtalelser i begyndelsen af 1988 (til dels også fra ikke-brugere), for at de enkelte biskopper kunne få et foreløbigt helhedsindtryk af de hidtidige erfaringer. På et fælles bispemøde i maj 1988, hvor der blev foretaget en foreløbig gennemgang af hovedtendenserne i indberetningerne, blev det endvidere besluttet at ansætte en sekretær for at bearbejde de erfaringer, der er gjort under prøveanvendelsen af Liturgikommissionens alterbogs- og ritualforslag. Pr. 1. august 1988 blev jeg ansat i denne midlertidige sekretærfunktion og fik fra de enkelte biskopper tilsendt kopier af de modtagne indberetninger.

Materialet er gennemgået, men endnu ikke færdigbehandlet, og der indkommer stadigvæk nye eller supplerende udtalelser; så når jeg i det følgende - efter opfordring fra redaktøren af dette nummer af Kritisk forum for praktisk teologi - vil prøve at give en oversigt over hovedtendenserne i tilbagemeldingerne, må jeg til indledning understrege, at det kun kan blive en foreløbig oversigt, der er behæftet med en vis usikkerhed. Formentlig vil der senere, når materialet er mere komplet og færdigbehandlet, blive offentliggjort en mere endelig redegørelse, som ikke er behæftet med så mange usikre punkter som denne foreløbige oversigt. Og iøvrigt

indeholder mange af udtalelserne også bemærkninger til forskellige enkeltheder, som det ikke vil være relevant at trække frem i en redegørelse for hovedtendenser, men som kan være frugtbare i arbejdet med at justere nogle af de mange små detaljer, der indgår som dele af helheden.

Indberetningerne er ikke homogene, idet menighedsråd og præster i hovedsagen har været frit stillede til at disponere besvarelserne og prioritere delemnernes vigtighed som de fandt de rigtigst. Og det er også forskelligt fra sogn til sogn, hvem der har afgivet indberetningerne. Det kan være være menighedsrådsformanden, eller en repræsentant for et menighedsrådsudvalg. I de fleste tilfælde er det sognepræsten, enten på egne vegne, eller på menighedsrådets vegne. I nogle tilfælde foreligger der indberetninger både fra menighedsrådet og fra sognepræsten. I sogne med flere præster har man i visse tilfælde sideløbende anvendt både den gamle alterbog og det nye alterbogsforslag. Og der er sogne, hvor man har afprøvet alterbogsforslaget ved nogle enkelte gudstjenester, ved en bestemt type gudstjeneste, eller i en kort periode. Desuden foreligger der også i et vist omfang fra privatpersoner udtalelser, der direkte eller via "tjenestevejen" er blevet fremsendt til pågældende biskop. Det er derfor ikke muligt at lave en præcis statistisk analyse af udtalelserne; og det har heller ikke været hensigten. Men efter disse grundlæggende forbehold vil det nok alligevel være naturligt at begynde med nogle få hovedtal.

Der er på nuværende tidspunkt (jan. 1989) afgivet udtalelser fra ca. 450 pastorer. Heraf har ca. 250 pastorer anvendt alterbogsforslaget, mens ca. 200 ikke har anvendt forslaget. Skønsmæssigt har alterbogsforslaget i landet som helhed været anvendt i ca. 300-350 pastorer, svarende til ca. 20-25%, variende i de enkelte stifter fra omkring 15% (eller måske lavere) til omkring 30%. Men det modtagne materiale er - som tidligere anført - ikke komplet, og de anførte skønsmæssige tal er derfor behæftet med en vis usikkerhed.

Der er foreløbigt udarbejdet en registrering af det modtagne materiale i forbindelse med en gennemlæsning af udtalelserne. Det er hensigten, at der skal foretages en mere grundig systematisk analyse og beskrivelse af besvarelserne. Men dette arbejde er på nuværende tidspunkt kun påbegyndt, og efterfølgende oversigt er derfor kun udtryk for et umiddelbart helhedsindtryk på grundlag af en første gennemgang af de indtil nu modtagne udtalelser. Den følgende oversigt vil jeg dele op i nogle underpunkter, der i hovedsagen følger gangen i højmesseordningen.

Ind- og udgangsbøn

I alterbogsforslagets højmesseordning er anført en ny indgangsbøn og en ny udgangsbøn. Der har i besvarelserne været meget stor opmærksomhed omkring disse bønner, og næsten alle har kommenteret dem.

Den store optagethed af bønnernes ordlyd må vel opfattes som udtryk for, at de er et gudstjenesteelement der er rodfæstet i dansk tradition, og af de fleste bliver betragtet som en selvfølgelig del af gudstjenesten. Men der er dog i udtalelserne et mindretal, der ønsker mulighed for at ind- og udgangsbøn helt skal kunne bort-

falde. Dette ønske falder i mange tilfælde sammen med et ønske om at "genindføre" Kyrie og Gloria i gudstjenestens indledning.

Indgangsbeden er blevet kritiseret af de fleste, mens udgangsbeden omvendt af de fleste er blevet modtaget positivt. Kritikken af indgangsbeden retter sig især mod ordene "i det hus, vi har bygget for dit navn", det 3 gange gentagne "luk op", og mod ordene "så vi omvender os". Denne kritik, der også er blevet formuleret offentligt, i artikler og læserbreve, bliver imødegået i nogle af udtalelserne, som finder indgangsbeden god og helstøbt i den foreliggende form. I udgangsbeden fremhæves positivt især ordene "fordi jeg går ud herfra som et frit menneske". Netop de samme ord bliver også fremhævet - men med negativt fortegn - af de forholdsvis få, der har ytret utilfredshed med forslaget til udgangsbeden. Subjektet i indgangsbeden er i flertal, "Herre vor Gud, hør os", mens det i udgangsbeden er i ental, "Herre, jeg takker dig". Denne formelle forskel på de to bønner er der nogle, der undrer sig over eller kritiserer.

I hovedsagen har man i de fleste sogne, hvor alterbogsforslaget har været afprøvet, overholdt liturgikommissionens princip om at følge hele forslaget eller lade det ligge. Men hvad angår ind- og udgangsbederne har man nogle steder ønsket at holde sig én af de tidligere autoriserede bønner, eller har fremsat forslag til ændret ordlyd. Dette hænger almindeligvis sammen med en kritisk holdning til bønnerne i alterbogsforslaget.

Kritikken af især det nye forslag til indgangsbeden er ikke uden videre ensbetydende med et ønske om at vende tilbage til den gamle indgangsbeden. Det er den i nogle tilfælde, mens man i andre tilfælde peger på bønnerne i Foreløbige Ændringer 1972³, eller på forskellige andre nyere forslag.

Ind- og udgangssalme

På dette område indeholder alterbogsforslaget ingen ændringer i forhold til den gældende højmesseordning. Sammenhængende hermed har der i udtalelserne stort set ingen kommentarer været til dette punkt, og der er ikke spor af ændringer i forhold til tidligere praksis.

Hilsen

Menighedssvaret efter den indledende hilsen er foreslået ændret til: "Og Herren være med dig". Denne ændring var foreslået allerede i Foreløbige Ændringer 1972, og det fremgår ikke klart af udtalelserne, i hvilket omfang der er ændret praksis i forbindelse med prøveanvendelsen af alterbogsforslaget. De fleste kommentarer ikke dette punkt, hvilket muligvis hænger sammen med, at man i de fleste sogne, hvor svaret ønskes ændret, allerede havde gjort det på et tidligere tidspunkt. Blandt de forholdsvis få kommentarer er der både positive og negative vurderinger af ændringen.

Kollekt (indledende)

Alterbogsforslaget indeholder en ny serie kollekter med bønner både til første og anden tekstrække. Kollektene bygger på forslag udarbejdet af Anna Sophie Seidelin, men det er kommissionen, der har haft det sidste ord, både med hensyn til den art af bønner, man ønskede at forelægge, og til indhold og sprog i de enkelte bønner.

På dette område ser det ud til, at kommissionens ønske om at betragte alterbogsforslaget som en samlet helhed er blevet respekteret, og at man altså rent faktisk har brugt de nye kollekter i forbindelse med forsøgsanvendelsen af det nye forslag til udvalg og rækkefølge af læsninger.

I den forudgående "grå" betænkning, nr. 750 fra 1975⁴, hvor forslaget om en gammeltestamentlig indgangslæsning blev introduceret, foreslog pågældende underudvalg, at man indtil videre anvendte det udvalg af kollekter, som der henvises til i *Foreløbige Ændringer 1972*. Men udvalget havde i forbindelse med forslaget om en gammeltestamentlig indgangslæsning overvejet, om kollekten helt kan bortfalde.⁵ I forbindelse med forsøgsanvendelsen af alterbogsforslaget er der enkelte, der tilsvarende har foreslået, at den indledende kollekter helt skal kunne bortfalde; men almindeligvis bliver dette spørgsmål ikke rejst, idet det implicit formentlig betragtes som en selvfølge, at der skal være en kollekter forud for den første af de bibelske læsninger.

Der har i besvarelserne været stor opmærksomhed omkring de nye kollekter. I de sogne, hvor alterbogsforslaget har været anvendt, ser den generelle holdning ud til at være, at de nye bønner repræsenterer en værdifuld fornyelse, men at der på den anden side er flere af bønnerne, der bør revideres i forhold til den forelagte form. Som positive træk ved kollekterne fremhæves især det nutidige sprog, og det forhold at der også er en kollekter specielt beregnet til 2. tekstrække. På trods af den delvise kritik er der altså ikke blandt de fleste af brugerne et ønske om at vende tilbage til de nuværende kollekter forfattet af Veit Dietrich, men snarere et ønske om en revision af det forelagte forslag.

Mens der blandt de fleste af brugerne er en positiv grundindstilling, forholder de fleste ikke-brugere, der har udtalt sig, kritisk til de nye kollekter. Kritikken er primært af stilistisk karakter og kun i begrænset omfang af teologisk karakter. Blandt kritikerne er der flere, der giver udtryk for, at de ikke ønsker at benytte alterbogsforslagets kollekter, men i stedet vil foretrække de nuværende kollekter af Veit Dietrich, eller måske alternativt en nudansk oversættelse af de middelalderlige såkaldte "missalekollekter", eller nogle andre nye danske kollekter. Disse alternative ønsker er i flere tilfælde kombineret med et ønske om, at alterbogen ikke kun skal indeholde en enkelt kollekterserie, men at der skal være nogle valgmuligheder.

Indgangslæsningen fra Det gamle Testamente

I alterbogsforslaget er anført en dobbelt række af gammeltestamentlige indgangslæsninger. Den dobbelte række er udarbejdet på grundlag af erfaringerne med den enkelte række af gammeltestamentlige læsninger i den "grå" betænkning, nr. 750 fra 1975. Den nuværende alterbog har, især i 2. række, nogle enkelte gammeltestamentlige læsninger, og Prøvealterbogen fra 1958⁶ foreslog til en ny 3. række gammeltestamentlige læsninger i stedet for nytestamentlige epistler, men bortset herfra er det i dansk sammenhæng noget nyt som et fast punkt at have en indledende gammeltestamentlig læsning.

Det ser ud til, at der er bred tilslutning til denne udvidelse i forhold til den nuværende alterbog, både blandt brugere og ikke-brugere af alterbogsforslaget. Der har været en vis kritik af principperne for tekstvalget, men denne kritik har for det meste ikke anfægtet selve forslaget om at indføre en indgangslæsning med tekster udelukkende (næsten) hentet fra Det gamle Testamente.

Som et forslag til en alternativ anvendelse af gammeltestamentlige tekster i gudstjenesten er der nogle, der i stedet har peget på en genindførelse af et introitus med gammeltestamentlige tekster, der i vekselform synges eller læses i gudstjenestens indledning.⁷ Og det bør heller ikke overses, at alterbogsforslaget kun har været prøveanvendt i højst en fjerdedel af landets menigheder, og at omtrent to tredjedele af landets menighedsråd og præster ikke har afgivet udtalelser om alterbogsforslaget, så man skal nok være varsom med at fortolke den udbredte tilslutning til indførelse af gammeltestamentlige indgangslæsninger som en generel tilslutning til, at gammeltestamentlige indgangslæsninger bliver obligatoriske for alle.

Der er flere, der har kritiseret nogle af de principper, som liturgikommissionen eksplicit har anført som baggrund for det konkrete tekstvalg. Det drejer sig især om formuleringen fra den "grå" betænkning, nr. 750, s. 199, om at "Det gamle Testamente skal lyde i kirken på sine egne betingelser". Men den generelle kritik er kun i begrænset omfang blevet fulgt op af konkrete eksempler. Flere har anført, at de finder gammeltestamentlige "kontrasttekster" uheldige, især ved gudstjenester, hvor der er dåb, og hvor flere af dåbsgæsterne forlader gudstjenesten uden at have hørt den evangeliske "modtekst" og dens udlægning i prædikenen.⁸ Der er nogle, der efterlyser flere gammeltestamentlige salmer i stedet for læsning af prosatekster. Mens der omvendt er nogle, der finder det problematisk at anvende gammeltestamentlige salmer som læsetekster.

Liturgikommissionen har ved tekstvalget i et vist omfang bevidst søgt at undgå en "tekstharmonisering ud fra temaet". Dette princip, som især lå til grund for den "grå" betænkning fra 1975 og senere er blevet modificeret i alterbogsforslaget fra 1985, ser der ikke ud til at være udbredt forståelse for, idet en del af de udtalelser, der er positive overfor de gammeltestamentlige læsninger, giver udtryk for, at det undertiden kan være svært at se sammenhængen mellem læsningerne, og andre roser den gode sammenhæng mellem læsningerne. Men altså i begge tilfæl-

de implicit forudsætter, at der skal være en sammenhæng af tematisk karakter mellem læsningerne.

Spørgsmålet, om der kun skal være én gammeltestamentlig række som i den "grå" betænkning fra 1975, eller om der skal være to rækker som i alterbogsforslaget fra 1985, er stort set ikke blevet berørt i udtalelserne. Det må vel opfattes som et udtryk for, at de fleste uden forbehold har accepteret liturgikommissionens oplæg med to rækker i alterbogsforslaget.

I alterbogsforslaget er den gammeltestamentlige læsning anført som den første af læsningerne, og der er ikke forudsat mulighed for at anvende de gammeltestamentlige tekster som selvstændige prædiketekster. Derimod er det vel forudsat, at den gammeltestamentlige læsning kan - og i visse tilfælde bør - inddrages i prædikenen i et samspil med den efterfølgende prædiketekst fra evangelierne. I udtalelserne fra præsterne er der flere, der anfører, at de anser muligheden af inddrage de gammeltestamentlige læsninger som baggrund for prædikenen som noget positivt. Men iøvrigt har der ikke været mange kommentarer til dette punkt, hvilket igen vel må opfattes som udtryk for, at de fleste uden forbehold accepterer placeringen af den gammeltestamentlige læsning som en indgangslæsning.

Mens der i holdningen til alterbogsforslagets kollektser ser ud til at være en tydelig forskel mellem brugere og ikke-brugere, ser der ikke ud til at være en tilsvarende tydelig forskel, hvad angår de gammeltestamentlige læsninger. I de fleste tilfælde har også de ikke-brugere, der har udtalt sig om alterbogsforslaget, en principiel positiv indstilling til en øget anvendelse af gammeltestamentlige læsninger. Nogle ytrer dog forbehold overfor, om denne øgede anvendelse af gammeltestamentlige læsninger skal ske ved indførelse af en separat gammeltestamentlig serie, og anfører i stedet muligheden af at erstatte nogle af den nuværende alterbogs nyttestamentlige epistler med læsninger fra Det gamle Testamente.

Anden salme og dåbens placering

Liturgikommissionen har ikke foreslået egentlige ændringer vedr. denne salme, men der er dog nogle andre ændringer, der kan få afledede virkninger for denne salme. Salmen følger efter en gammeltestamentlig læsning, og det medfører en ændret forudsætning for salmevalget. Der er enkelte, der har gjort opmærksom på, at det kan være vanskeligt at finde passende salmer. Og andre har gjort opmærksom på, at der er en fare for liturgisk fordobling, når den gammeltestamentlige læsning er hentet fra Salmernes Bog i Det gamle Testamente.

Såfremt evangeliet læses fra prædikestolen og man nøjes med ialt 2 salmer før prædikenen, kan denne salme blive "Salmen før prædikenen". Denne mulighed ser dog ikke ud til at være anvendt i ret mange tilfælde. De fleste ønsker tilsyneladende 3 salmer før prædikenen.

Alterbogsforslaget anbefaler (eller foreskriver), at dåben finder sted efter 2. salme eller på 2. salmes plads. Denne anbefaling er ikke blevet fulgt af alle, idet det ser ud til at mange, eller måske de fleste, har haft dåben placeret andre steder i gudstjenesten, og at dåbens placering tilsyneladende ikke er blevet ændret i væ-

sentligt omfang i forbindelse med forsøgsanvendelsen af alterbogsforslaget. I de tilfælde, hvor prædiketeksten er blevet læst fra prædikestolen, er dåben almindeligvis blevet placeret "på trosbekendelsens plads" mellem 2. salme og salmen før prædikenen. De steder, hvor man har haft tradition for at placere dåben efter prædikenen, eller efter altergangen, er man i flere tilfælde fortsat med denne skik.

Evangelielæsningen og trosbekendelsen

I alterbogsforslaget, og allerede i Foreløbige Ændringer 1972, blev antallet af evangelielæsninger reduceret fra kun 2 til kun 1, sådan at der kun læses det evangelium, hvorover der prædikes. Denne ændring ser der ud til at være generel tilslutning til, både fra brugere og ikke-brugere.

I denne sammenhæng har liturgikommissionen foreslået, at evangelielæsningen normalt foregår fra alteret efterfulgt af trosbekendelsen og salmen før prædikenen. Som en undtagelse gives der mulighed for at læse evangeliet fra prædikestolen umiddelbart forud for prædikenen. Denne mulighed er blevet brugt af forholdsvis mange, og det har fået til konsekvens, at trosbekendelsen i en del tilfælde er blevet anbragt som eneste led mellem 2. salme og salmen før prædikenen, sådan som alterbogsforslaget i en undtagelsesbestemmelse giver mulighed for.

Der er i alterbogsforslaget foretaget visse mindre ændringer i perikopevalget og perikopeafskæringerne. Disse ændringer har i almindelighed fundet tilslutning og bliver anbefalet. Samtidigt er der dog flere, der anbefaler, at der i landet som helhed i det mindste er overensstemmelse i henseende til evangelieperikopen. I forbindelse med anvendelsen af 2. tekstrække, er der nogle, der har anført, at de på visse dage i kirkeåret savner evangelielæsningen fra 1. tekstrække.

Selv om der i besvarelserne er bred tilslutning til princippet om kun én evangelielæsning, kan det dog ikke uden videre tolkes som en generel tilslutning til, at muligheden for at have 2 evangelielæsninger helt skal bortfalde. Det forhindres bl.a. af, at der ca. to tredjedele af landets præster og menighedsråd, som ikke har udtalt sig om sagen.

Salmerne før og efter prædikenen

Salmen før prædiken kan ifølge alterbogsforslaget bortfalde, hvis evangeliet ønskes læst fra prædikestolen. Selv om mange har benyttet sig af sidstnævnte mulighed for at læse evangelieteksten fra prædikestolen, ser det ikke ud til, at ret mange samtidigt har ønsket at benytte sig af muligheden for at lade salmen før prædikenen bortfalde. Som tidligere anført ser det ud til, at de fleste ønsker at have 3 salmer før prædikenen. Salmen før prædikenen har derfor i flere tilfælde fået en anden placering og funktion end forudsat i alterbogsforslagets "normalordning", hvor den synges imellem prædiketekstens oplæsning fra alteret og prædikenen fra prædikestolen.

Salmen efter prædikenen kan ifølge alterbogsforslaget anbringes på 2 forskellige måder. Den kan enten anbringes efter kirkebønnen, når denne bedes fra prædikestolen, eller den kan anbringes forud for kirkebønnen, når denne bedes fra al-

teret. Der er ikke mange udtalelser om dette emne, og det må vel tages som udtryk for, at der ikke på dette punkt i væsentligt omfang er ændret praksis i forbindelse med forsøgsanvendelsen af alterbogsforslaget, og at de fleste har benyttet "normalordningen" med rækkefølgen: kirkebøn - salme efter prædikenen.

Prædikenen

Ifølge alterbogsforslaget er normalordningen, at evangelielæsningen (= prædiketeksten) læses fra alteret, og at prædikenen som konsekvens heraf ikke følger umiddelbart efter prædiketekstens oplæsning. Som en undtagelsesmulighed kan prædiketeksten læses fra prædikestolen. Samme ordning blev allerede foreslået i Foreløbige Ændringer 1972 i forbindelse med en reduktion af antallet af evangelielæsninger. Det ser ud til, at forholdsvis mange ved forsøgsanvendelsen af alterbogsforslaget har benyttet sig af undtagelsesmuligheden og altså læst prædiketeksten fra prædikestolen. Men så længe der ikke er foretaget en mere nøjagtig gennemgang af materialet, er det svært at udtale sig mere præcist om, hvor stor en andel det drejer sig om.

Ændringerne i de bibelske læsninger og højmesseordningen ifølge alterbogsforslaget kan have afledede konsekvenser for prædikenen karakter i forhold til de bibelske læsninger. En forudsætning for alterbogsforslaget er formentlig, at prædikenen "tekst" ikke kun er den isolerede evangelietekst, men læsningerne i deres helhed. Hvis dette ellers er rigtigt opfattet og beskrevet, ser det ifølge udtalelserne ud til, at dette synspunkt kun i begrænset omfang er slået igennem. Men flere af de præster, der har udtalt sig, anfører dog, at de har oplevet det som en positiv mulighed i prædiken at kunne inddrage den gammeltestamentlige læsning i samspil med den evangeliske prædiketekst. Nogle af kritikerne af alterbogsforslaget ser i "normalordningens" placering af evangelielæsningen fra alteret en fare for, at forbindelsen mellem prædikenen og prædiketeksten svækkes.

Tredje prædiketekst

De hidtige epistler efter 2. tekstrække er i alterbogsforslaget almindeligvis anvendt som "tredje prædiketekst". Disse supplerende prædiketekster ser næsten ikke ud til at være blevet brugt, og der hersker blandt nogle af brugerne en vis usikkerhed om, hvordan de er tænkt anvendt. Nogle har tilsyneladende opfattet dem som obligatoriske prædiketekster til anvendelse hvert tredje år, hvilket ikke har været liturgikommissionens intention. De fleste har ikke kommenteret dette emne, men der er dog blandt brugerne enkelte positive meldinger om brug af disse alternative prædiketekster ved særlige lejligheder.

Kirkebønnen

Alterbogsforslaget indeholder ikke noget forslag til ny vejledende formulering af kirkebønnen. Dette konstateres med beklagelse eller forundring af nogle enkelte, men for det meste er der ikke kommentarer til dette punkt.

Ligesom allerede Foreløbige Ændringer 1972 indeholder alterbogsforslaget bestemmelser, hvorefter kirkebønnen valgfrit kan bedes enten fra prædikestolen eller fra alteret. Der har været yderst få kommentarer til dette punkt, selv om de forskellige placeringsmuligheder vedr. kirkebønnen kan have afledede virkninger både på salmen efter prædikenen og optakten til nadveren. Heller ikke dette punkt har der været mange kommentarer til, hvilket formentlig hænger sammen med, at der stort set ikke er ændret praksis i forbindelse med forsøgsanvendelsen af alterbogsforslaget.

Nadver

I Foreløbige Ændringer 1972 blev der mulighed for at anvende 3 forskellige nadverritualer: et kort nadverritual, en let revideret udgave af 1912-ritualerne og et udvidet nadverritual. Højmesseordningen i alterbogsforslaget fra 1985 bringer på dette punkt ingen forandringer i forhold til Foreløbige Ændringer, og det er vel hovedforklaringen på, at der i udtalelserne til alterbogsforslaget kun er forholdsvis få kommentarer til nadverafsnittet. I de fleste sogne, hvor man har ønsket at tage et nyt nadverritual i anvendelse, har man formentlig gjort det inden forsøgsanvendelsen af alterbogsforslaget; og det ser ud til, at det kun er i begrænset omfang, at der er taget et nyt nadverritual i anvendelse i forbindelse med alterbogsforslaget. Der hvor et nyt nadverritual er taget i anvendelse, ser det ud til fortrinsvis at være det lange nadverritual. Den nye korte nadverbøn ("Vi takker dig, vor Herre Jesus Kristus") ser næsten ikke ud til at være blevet brugt, og bliver kritiseret af flere og næsten ikke anbefalet af nogen.

Den afsluttende kollekt.

Mens alterbogsforslaget indeholder et omfattende og helt nyt materiale vedr. den indledende kollektbøn, er der kun foretaget mindre revisioner vedr. den afsluttende kollekt. Der er ikke mange kommentarer til dette punkt, men der er dog nogle, der bemærker, at det er uheldigt med den forholdsvis markante stilforskel mellem den nye indledende kollekt og den forholdsvis uændrede gamle slutningskollekt.

Udgangslæsning

Det sidste store hovedpunkt, der kommenteres af næsten alle, der har udtalt sig om alterbogsforslaget, er den nye anvendelse af den nytestamentlige epistel som en udgangslæsning efter den afsluttende kollekt og forud for velsignelsen. I princippet er det epistelperikoperne fra den gamle 1. tekstrække, der er flyttet til en ny plads og funktion, sådan som det allerede blev foreslået i den "grå" betænkning fra 1975. I et stort antal tilfælde er der dog samtidigt foreslået nye perikoper, eller der er i alterbogsforslaget foretaget forkortelser af nogle af perikoperne.

Udtalelserne fra de, der har brugt alterbogsforslaget er delte. En del af brugerne (formentlig de fleste) tilslutter sig ideen bag ved ordningen, ofte med henvisning til Erik A. Nielsens artikel i indledningsbindet.⁹ Det fremhæves som noget posi-

tivt, at epistelteksterne på denne nye plads får en bedre funktion, og at der lyttes mere opmærksomt til læsningen. Endvidere fremhæves ofte overensstemmelsen mellem teksternes rækkefølge i Bibelen og i de gudstjenstlige læsninger.

En anden del af brugerne (men formentlig kun et mindretal) forholder sig kritiske eller afvisende til udgangslæsningen. Kritikken går især ud på, at udgangslæsningen bryder gudstjenestens rytme og ikke passer på den nye plads efter nadveren og forud for velsignelsen. Men desuden er der også indvendinger af praktisk-musikalsk art, og betænkeligheder overfor mulige misforståelser af de moralske formaninger, der ofte findes i udgangslæsningen. Disse betænkeligheder blandt brugerne af alterbogsforslaget har medført, at man i visse tilfælde har afprøvet alterbogsforslaget uden nogen udgangslæsning, eller med en anden placering af epistellæsningen.

Langt de fleste af ikke-brugerne forholder sig kritiske eller afvisende overfor udgangslæsningen, som ofte har været en hovedårsag til, at man ikke har ønsket at prøve alterbogsforslaget i sin helhed, selv om man har været positive overfor andre elementer i alterbogsforslaget.

Velsignelsen

Alterbogsforslaget indeholder ikke ændringer på dette punkt, og der foreligger i almindelig ikke direkte kommentarer hertil. Blandt de, der forholder sig kritiske overfor udgangslæsningen, er der dog flere, der mener, at udgangslæsningens placering umiddelbart forud for velsignelsen medfører en vis svækkelse af velsignelsens funktion i gudstjenestens afslutning, og at den liturgiske og musikalske overgang fra udgangslæsningen til velsignelsen forekommer problematisk.

Generelt

I de sogne, hvor alterbogsforslaget har været anvendt, ser den generelle holdning ud til at være, at der er brug for en revision af den nuværende gudstjenesteordning, og at alterbogsforslaget er et godt oplæg til en sådan revision. I forskellige enkeltheder bliver alterbogsforslaget imidlertid kritiseret i et stort antal af udtalelserne, og det ser kun ud til at være et mindretal, der forventer, at alterbogsforslaget kan autoriseres i den foreliggende skikkelse i betænkning nr. 1057.

Slutning

Dette forsøg på at give et foreløbigt helhedsindtryk af erfaringerne med alterbogsforslaget og holdningerne til det i landet som helhed, kan suppleres med oversigter for de enkelte stifter, og her kan jeg bl.a. pege på de oversigter, der er offentliggjort i Aalborg Stiftsbog 1988 og i Lolland-Falsters Stiftsbog 1988.¹⁰ Selv om der kan konstateres en vis forskel imellem stifterne i henseende til omfanget af forsøgsanvendelsen, ser den generelle vurdering af alterbogsforslaget dog ud til at være påfaldende ensartet stifterne imellem.

Oversigten har naturligvis ikke kunnet yde retfærdighed til den mangfoldighed af detaljer og synspunkter og argumenter, der findes i de mange gode, og undertiden også udførlige udtalelser, der er blevet indsendt til biskopperne. Så vidt muligt vil disse uddybende bemærkninger blive inddraget i detailvurderingen af højmesseordningen og alterbogens læsninger og bønner. Og i denne detailvurderingen er det ikke kun de synspunkter, der er blevet gentaget i mange og ofte sammenfaldende udtalelser, der er af interesse. Også enkeltstående observationer eller argumenter kan være af stor interesse.

Som fremhævet af liturgikommissionen udgør højmesseordningen og alterbogen en helhed. Denne helhed skal naturligvis respekteres, og den kan ikke sikres ved at sammenstykke højmesseordningen og alterbogen af enkeltheder, der hver for sig og uafhængigt bestemmes af flertalsholdningerne. På den anden side vil det også være uholdbart eller uønskeligt at fastlægge gudstjenesteordningen uafhængigt af aktuel praksis og uafhængigt af de aktuelle holdninger

NOTER

¹ På grund af omfanget udkom betænkningen i 2 bind: Forslag til Alterbog [bind 1] og Indledning - Forslag til Alterbog [bind 2]. Betænkning afgivet af Kirkeministeriets liturgiske kommission (= Betænkning nr. 1057, København 1985).

² Jfr. artikel i Præsteforeningen Blad, 15. nov. 1985, s. 840-848 med højmesseordningen og tekster for perioden indtil første søndag efter helligtrekonger, af hensyn til de menigheder, der ønsker at påbegynde anvendelsen til første søndag i advent 1985.

³ Foreløbige Ændringer i Ritual- og Alterbog. Autoriseret ved kgl. resolution af 20. november 1972. Udgivet ved Kirkeministeriets foranstaltning (København 1973). Indgangsbønnen findes her s. 7, og udgangsbønnen s. 32.

⁴ De bibelske læsninger i gudstjenesten. Betænkning afgivet af Kirkeministeriets liturgiske kommission (= Betænkning nr. 750, København 1975).

⁵ Betænkning nr. 750, s. 223: "Med den indledning, som gudstjenesten får med indgangslæsningen fra Det gamle Testamente kan det blive vanskeligt at fastholde læsningen af en særlig kollekthøn (indledningsbøn) til hver søndag. Udvalget har i den forbindelse overvejet, om kollekten helt kan bortfalde".

⁶ Forslag til Alterbog for Den danske evangelisk-lutherske Folkekirke (København 1958).

⁷ Jfr. Jørgen Glenthøj: Introitus og kollekter til kirkeårets søn- og helligdage (1987). Heri er indeholdt et forslag til introitus bestående af især tekster fra Det gamle Testamente beregnet til at synges ved gudstjenestens indledning.

⁸ Denne kritik forudsætter bl.a. en praksis, hvorefter evangelielæsningen er placeret på prædikestolen, i modsætning til alterbogsforslagets "normalordning", hvorefter evangelielæsningen er placeret før præsten går på prædikestolen.

⁹ Erik A. Nielsen: Gudstjenestens liturgi (s. 55-71).

¹⁰ Biskop Henrik Christiansen: Om nye ordninger for vor gudstjeneste og de kirkelige handlinger (i: Aalborg Stiftsbog 1988, s. 55-70, især s. 58-60). Biskop Thorkild Græsholt: Året i stiftet og kirken (i: Lolland-Falsters Stiftsbog 1988, s.93-97, især s. 94-95). Desuden foreligger også nogle interne ikke-publicerede oversigter for nogle af de andre stifter.